

vécollecties of in het buitenland terechtgekomen die niet altijd even toegankelijk zijn. Hoewel het boek dus geen inzicht biedt in alle exemplaren van een specifieke kaart, geeft het wel een overzicht van alle verschenen gedrukte polderkaarten tot 1870. Dat maakt dit naslagwerk zeker niet minder waardevol.

Het werk van Hamelers, Renkema en Van der Krogt biedt een prachtige inkijk in de wereld van de waterschapscartografie. Niet alleen voor een onderzoeker die zich bezighoudt met het bestuderen en beschrijven van waterschapskaarten is het een geweldig overzicht. Ook een liefhebber van kaarten zal zijn of haar ogen uitkijken.

HERMAN Corine Nijenhuis, *Een nieuwe tijd. Zeeland na de ramp*. Amsterdam: Alfabet Uitgevers 2023,
HAVEKES 288 pp., ISBN 978 90 213 4084 5, pb.

Dit boek beschrijft de uitwerking die de Watersnoodramp van 1953 heeft gehad op de ontwikkeling van de Zuidwestelijke Delta. Hoeveel er is veranderd, niet eens zozeer door de stormvloed zelf, maar door de ingrepen die daarop volgden. Welk effect hebben de genomen beslissingen gehad en wat zal hun invloed op de toekomst zijn? Het boek bestaat uit zes vertellingen en zes vaarverslagen van de recente tocht door die delta die Nijenhuis maakte op haar Zeeuwse klipper Alfons Marie uit 1901, van het Volkerak via het Haringvliet, het Grevelingenmeer, de Oosterschelde, het Veerse Meer naar uiteindelijk de Westerschelde. Over die klipper, die het grootste deel van haar werkend leven de Zuidwestelijke Delta bevoer, publiceerde Nijenhuis eerder *Een vrouw van staal* (2015). Tijdens de beschreven tocht komen vrijwel alle deltawerken en hun gevolgen uitvoerig in beeld. Op een tweetal illustratieve kaarten voor in het boek zijn het in 1953 overstroomde gebied in Zeeland, Zuid-Holland en westelijk Noord-Brabant en alle deltawerken aangegeven.

De zes vertellingen en zes vaarverslagen maken de titel van het boek alleszins waar. Zij geven een prachtig en samenhangend beeld van de enorme veranderingen in wat auteur 'Zeeland-na-de-ramp' is gaan noemen (pp. 18-19). Van de teloorgang van de vele veren – nog in 1960 werden meer dan vier miljoen mensen en meer dan één miljoen voertuigen overgezet (p. 203) – en de door de vele dammen sterk toegenomen bereikbaarheid van de Zeeuwse eilanden, de opkomst van toerisme en recreatie met alleen al op Schouwen-Duiveland zo'n honderdvijftig recreatiebedrijven, tot de slechte waterkwaliteit die in een aantal afgedamde wateren nieuwe zorgen baart.

In de zes fraaie vertellingen staan mensen centraal, zoals de bewoners van het gehucht Capelle dat na de ramp niet mocht worden herbouwd en waarover Kees Slager in 2002 het boekje *Hier was eens Capelle* publiceerde. Zoals de Beldertmannen, een trio van broers dat de haven van Dreischor ('De Beldert') van het vroegere, na de ramp afgedamde, Dijkwater bestierde. Zoals Marinus van der Marel, de scheepssloper van Viane, van wiens 'dodenvloot' onder meer de voormalige zendschepen van Radio Mi Amigo en Radio Caroline deel uitmaakten. De Oosterscheldewerken hebben hem naar eigen zeggen de kop gekost, zonder dat hij ooit een cent schadevergoeding op grond van de Deltaschadewet kreeg te zien (p. 196). Na zijn vertrek naar Zuid-Afrika kon Rijkswaterstaat zeventig tot tachtigduizend kubieke meter zwaar vervuilde bodem saneren. Zoals mosselvisser Bart Schot, een 'visionair binnen zijn vakgebied' (p. 218), wiens familie tijdens de rampnacht in Zierikzee zelf gespaard bleef, maar die heel wat mensen heeft gered. De twee kreeftensloepen van zijn bedrijf waren toen de enige motorboten in Zierikzee. Zoals de familie Verras, vijf generaties scheepsbouwers die al vanaf 1865 in Paal de scheepswerf Moed en Trouw runden en die in 1975 nog een groots eeuwfeest vierde (p.

275). De dijkverzwaring in 1978 betekende echter het onvermijdelijke einde. De familie kreeg weliswaar een vergoeding, maar die was veel te klein om elders een nieuwe werf te vestigen (p. 279).

Het boek beschrijft weliswaar de ontwikkeling van Zeeland-na-de-ramp, maar die ramp zelf is uiteraard nooit ver weg. Ook de verdere toekomst komt regelmatig aan de orde in de vorm van onder meer de technische levensduur van de Oosterscheldekering, klimaatverandering en grotere zeespiegelstijging, problemen met waterkwaliteit en dergelijke meer. Dat geldt evenzeer voor bekende thema's als de vraag of de ramp als een straf van God werd gezien ('Het geloof van mevrouw Okker', pp. 78-95) en het feit dat overlevenden van de ramp jarenlang zwegen over hun ervaringen (zie daarover ook Erik Driessen 'Tranen op het land. Zeeuwen en Brabanders in de Noordoostpolder na de Watersnoodramp', *TvWG* 22 (2013) 70-74). Zo vertelde mosselvisser Bart Schot, drieënzeventig jaar oud, daarover pas vijfenvijftig jaar later aan zijn zevenjarige kleindochter Ann Braber tijdens een door het Watersnoodmuseum in 2008 georganiseerde bijeenkomst van mensen die de ramp meemaakten en hun kleinkinderen. Dit project won dat jaar de landelijke prijs van de Week van de Geschiedenis. Ook enkele goed gekozen citaten van 'Dr. Cassandra' – Johan van Veen – komen langs (pp. 27 en 151). Het boek bevat ten slotte een groot aantal interessante en aardige wetenswaardigheden waarvan hier wordt volstaan met het verzoek van de pastoor aan de familie Verras om geen schepen te bouwen voor de protestanten (p. 262). Een verzoek dat de familie overigens straal negeerde.

Hoewel er al veel boeken over de ramp en haar gevolgen verschenen, heeft Nijenhuis daaraan een geslaagde en waardevolle uitgave weten toe te voegen. Zoals zij zelf aan het eind van de proloog schrijft: 'Want al is de Watersnoodramp inmiddels zeventig jaar geleden; de invloed ervan is onweerlegbaar, en de les ervan dienstig. Om vooruit te kunnen kijken moet men nu en dan omzien.' In haar slotwoord zegt zij dat er nog veel meer verhalen te vertellen zijn over hoe het Zeeland na de ramp verging en roept ze de lezer op die verhalen zélf te vinden. Niet alleen in Zeeland, maar ook in de rest van Nederland waar de waterwolf zijn sporen heeft achtergelaten en voortdurend nieuwe afdrukken plaatst. 'Ons land is van water, de geschiedenis ervan wordt nú gemaakt.' Een passende boodschap aan het eind van dit mooie boek, dat het verdient om in brede kring te worden gelezen.